

Η παρουσία της Διαπολιτισμικότητας στα Νέα Πιλοτικά Προγράμματα Σπουδών της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης: το μάθημα της Λογοτεχνίας

Σπύρος Αραβανής

(PhD Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης Πανεπιστημίου Αθηνών)

Εισαγωγή

Τα Νέα Προγράμματα Σπουδών Υποχρεωτικής εκπαίδευσης εκπονήθηκαν στο πλαίσιο υλοποίησης της Πράξης «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα) – Νέο πρόγραμμα σπουδών στους Άξονες Προτεραιότητας 1,2,3, -Οριζόντια Πράξη» και ειδικότερα στο πλαίσιο του Υποέργου 1: «Εκπόνηση Προγραμμάτων Σπουδών Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και οδηγών για τον εκπαιδευτικό “Εργαλεία Διδακτικών Προσεγγίσεων”» με ευθύνη του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου. Κατά το σχολικό έτος 2011-12, εφαρμόστηκαν πιλοτικά σε 188 σχολικές μονάδες (21 νηπιαγωγεία, 99 δημοτικά, 68 γυμνάσια). Στόχος της παρούσας εργασίας είναι να ανιχνεύσει τα στοιχεία διαπολιτισμικότητας μέσα σε αυτά τα Πιλοτικά Προγράμματα και πιο συγκεκριμένα όσον αφορά το μάθημα της Λογοτεχνίας στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση και να διατυπωθούν ορισμένοι πρώτοι προβληματισμοί που προκύπτουν από αυτή την εξέταση.

Σχέση Διαπολιτισμικότητας και Λογοτεχνίας

Η διδασκαλία των κειμένων λογοτεχνίας δεν υπηρετεί στενά γλωσσικούς στόχους ούτε προβάλλει τη λογοτεχνικότητα ενός κειμένου ως γλωσσικό πρότυπο, όπως επισημαίνεται, άλλωστε, και στο Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών του Υπουργείου Παιδείας (2004): «Με τη λογοτεχνία η γλώσσα γίνεται όχημα και αποτέλεσμα τέχνης και αισθητικής καλλιέργειας. Επίσης τα κείμενα της λογοτεχνίας, παρέχουν διάφορες οπτικές και ερμηνείες του κόσμου, εμπλουτίζουν την αντίληψη των μαθητών για τον κόσμο, διευρύνουν τον ορίζοντα των εμπειριών τους, ευνοούν την κατανόηση της διαφορετικότητας και την ανάπτυξη της ανεκτικότητας» (Φ.Ε.Κ., τ. Β', αρ. Φύλλου 3003/13-03-03, 3745). Οι συνεκτικοί μηχανισμοί της έλλειψης και της επανάληψης, η πολυσημική γλώσσα, ο πολυπολιτισμικός χαρακτήρας των κειμένων καθώς και η συγκινησιακή τους επίδραση στον ανθρώπινο ψυχισμό αποτελούν μεν πρόσφορα μέσα για την εκμάθηση ως ένα βαθμό της γλώσσας από τους μαθητές, ωστόσο οι βασικοί της σκοποί ξεπερνούν τη γλωσσική καλλιέργεια των μαθητών. (Αραβανής, 2005: 323). Όσον αφορά τη σχέση της Λογοτεχνίας με τη Διαπολιτισμικότητα θα πρέπει να σημειωθεί ότι μέσω των λογοτεχνικών κειμένων είναι δυνατό να επιτευχθούν:

1. Η έκφραση προσωπικών εμπειριών, βιωμάτων και συναισθημάτων.: Το λογοτεχνικό κείμενο παρέχει τη δυνατότητα στους μαθητές να εκφράσουν τις προσωπικές τους εμπειρίες μέσω της σύγκρισης με το περιεχόμενο-ιστορία των αναγνωσμένων κειμένων καθώς της εξωτερίκευσης των βιωμάτων και των συναισθημάτων τους τα οποία δεν βρίσκουν το ίδιο πρόσφορο έδαφος για έκφραση μέσω άλλων μαθημάτων του Αναλυτικού Προγράμματος.
2. Γνωριμία με άλλους πολιτισμούς- Διεύρυνση γνώσεων και εμπειριών-Διαφορετική οπτική γωνία θέασης ενός γεγονότος. Ένα λογοτεχνικό κείμενο έχει τη δυνατότητα «να υπερβαίνει το χρόνο, το χώρο και τη γλώσσα και να βοηθάει τους αναγνώστες να μάθουν για ένα άτομο ή μια ομάδα ατόμων, των οποίων οι ιστορίες, αν και πραγματώνονται σε ένα συγκεκριμένο ιστορικό και φυσικό σκηνικό, αναδεικνύουν καθολικά αισθήματα, σκέψεις και αξίες». (Jenkins & Austin, 1987: 45)
3. Εξάλειψη στερεοτύπων. Το λογοτεχνικό κείμενο, προσφέρεται από την μια μεριά για τη διερεύνηση των στάσεων και των εθνικών ή τοπικών στερεοτύπων και από την άλλη μεριά για τη μερική ή και ολική τροποποίηση τους. Οι συγγραφείς μέσω των λογοτεχνικών στρατηγικών, μπορούν να αποδομούν τις στερεοτυπικές κατασκευές, να αποφεύγουν τα συμβατικά πρόσωπα και να προβάλλουν τον «Άλλο» ως «θετικό ήρωα» αποενοχοποιημένο από οποιοδήποτε στιγματισμό,

προσφέροντας έτσι κείμενα που αναπροσαρμόζουν και αντιτίθενται στην πραγματικότητα.

4. Η αλληλεπίδραση μαθητών: Μέθοδοι διδασκαλίας όπως τα σχέδια εργασίας (projects), η ομαδοσυνεργατική διδασκαλία, η παρουσίαση ενός βιβλίου στην τάξη και η δραματοποίηση είναι δυνατόν να φέρουν σε επαφή τους μαθητές διαφορετικού γλωσσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος και να αμβλυθούν οι τυχόν διαφορές που προκύπτουν από την εθνοτική ποικιλομορφία της τάξης.

5. Η ενεργητική συμμετοχή των μαθητών: Η διαπολιτισμική ανάγνωση της λογοτεχνίας προσφέρει «μια καινούρια ανθρωπολογική ιστορία όχι μόνο των έργων και των δημιουργών, αλλά και της ίδιας της ανθρώπινης έκφρασης και κατανόησης μέσα από τα έργα» (Μιχαλοπούλου-Βεικου, 1998: 147). Με άλλα λόγια, το ότι η ερμηνεία ενός λογοτεχνικού κειμένου δεν είναι ποτέ μία και μοναδική, «απελευθερώνει», τους μαθητές και τους παρωθεί στη διατύπωση απόψεων και σκέψεων, προσφέροντας γόνιμο έδαφος για διαλογική συζήτηση και επικοινωνία. Ακόμη και κείμενα με καθαρά εθνοκεντρικό περιεχόμενο, δύνανται μέσα από την κατάλληλη διδασκαλία, να αποτελέσουν πεδίο συζητήσεων και ανταλλαγής πληροφοριών μεταξύ των μαθητών, αν για παράδειγμα συσχετιστούν με αντίστοιχα κείμενα από τη λογοτεχνία άλλων χωρών.

Στο νέο Οδηγό για τον Εκπαιδευτικό ως προς το μάθημα της Λογοτεχνίας αναφέρονται τα εξής ως προς τους βασικούς σκοπούς της διδασκαλίας:

✓ «Η ανασύσταση της σχολικής τάξης ως μιας κοινότητας αναγνωστών, η οποία θα διέπεται από τις αξίες της δημοκρατίας, της ισότητας, του σεβασμού της διαφοράς, του πλουραλισμού, του διαλόγου, της κριτικής εγρήγορσης και αυτογνωσίας, της διαπολιτισμικής συνείδησης» (Οδηγός για τον Εκπαιδευτικό: 4)

✓ «...βασικός σκοπός της διδασκαλίας της Λογοτεχνίας συνίσταται, ανάμεσα σε άλλα, κα στην αναγνώριση ότι η λογοτεχνία είναι ένας κατεξοχήν διαπολιτισμικός τόπος όπου ο διάλογος ανάμεσα στους πολιτισμούς γίνεται πράξη μέσα από τη μετάφραση, τη διασκευή και την αέναη επανερμηνεία και όπου η ετερότητα όχι μόνον αναγνωρίζεται αλλά ενσωματώνεται ως αναγκαίος όρος της ζωτικότητας και της δυναμικής της...» (Οδηγός για τον Εκπαιδευτικό: 5)

Επίσης, στο κεφάλαιο «Συνήθη ερωτήματα-προβλήματα της διδακτικής πράξης», στην υποθετική ερώτηση: «Τι θα κάνω σε περίπτωση μικτής τάξης (συμφοίτηση αλλοδαπών-γηγενών);», η απάντηση που δίνεται είναι η ακόλουθη: «Το προτεινόμενο διδακτικό υλικό και η προτεινόμενη μεθόδευση λαμβάνουν υπόψη τους τις αρχές της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και είναι κατάλληλα για όλους τους μαθητές, με την προϋπόθεση ότι θα υποστηριχθούν και θα κατανεμηθούν ανάλογα από τον εκπαιδευτικό. Βασική πεποίθηση του νέου ΠΣ είναι ότι για όλους τους μαθητές, ανεξάρτητα από το γλωσσικό επίπεδο, την κουλτούρα και τη σχολική τους επίδοση, υπάρχουν κατάλληλα λογοτεχνικά κείμενα». (Οδηγός για τον Εκπαιδευτικό: 93)

Καινοτομίες του Νέου Προγράμματος Σπουδών ως προς το μάθημα της Λογοτεχνίας-Σύνδεση με Διαπολιτισμικότητα

Από την εξέταση του Νέου Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών καθώς και του Οδηγού για τον Εκπαιδευτικό που αφορούν το μάθημα της Λογοτεχνίας στο Δημοτικό, προέκυψαν τα ακόλουθα σημεία διαφοροποίησης από τα παλαιότερα Αναλυτικά Προγράμματα:

1. Χρήση αλλά όχι αποκλειστική εστίαση στα Ανθολογία Λογοτεχνικών Κειμένων: Στα ισχύοντα Ανθολόγια, τα οποία χρησιμοποιούνται και στα Νέα Πιλοτικά Προγράμματα, μόνο τα 7 στα 119 λογοτεχνικά κείμενα των δύο Ανθολογίων των 4 πρώτων τάξεων του Δημοτικού ενδείκνυται για διαπολιτισμικού χαρακτήρα διδασκαλία/μάθηση: Πρόκειται για τα κείμενα των: Αγγελική Βαρελά, «Δώσε την αγάπη», «Η σφυρίχτρα» (λαϊκό γαλλικό παραμύθι), «Τα δύο αδέρφια» (παραμύθι από τη Μέση Ανατολή), Έλσα Χίου, «Ο Νορντίν στην εκκλησιά», Φωτεινή Φραγκούλη, «Παπούς και εγγονή», Μαρία Πυλιώτου, «Χαρούμενοι χαρταετοί», Λίτσα Ψαραύτη, «Το περιβόλι του Σαμίχ».

Έτσι, ενώ μέσα από τα ισχύοντα Α.Π.Σ και Δ.Ε.Π.Π.Σ «παρατηρείται ότι σε θεωρητικό επίπεδο ζητείται από το δάσκαλο να λειτουργήσει μέσα σε ένα πολυπολιτισμικό πλαίσιο και να οδηγήσει τους μαθητές σ' αυτό τον τρόπο αντίληψης και ερμηνείας, τα παρεχόμενα από το βιβλίο του Ανθολογίου μέσα (κείμενα και δραστηριότητες) είναι μάλλον ανεπαρκή» (Μαράτου 2012, 119). Το νέο Π.Σ. για το μάθημα της Λογοτεχνίας, περισσότερο από τα προηγούμενα, δεν είναι κειμενοκεντρικό. Αν και το προηγούμενο Α.Π.Σ. συνιστούσε και αυτό την ανάγνωση ολόκληρων βιβλίων, στο νέο Π.Σ. η δόμηση είναι περισσότερο ελεύθερη και προτείνονται τρόποι διδασκαλίας ολόκληρων έργων. Αναφέρει χαρακτηριστικά: «Δεν βασίζεται σε ένα συμπαγή όγκο λογοτεχνικών κειμένων τα οποία έχουν προαποφασιστεί από ομάδα ειδικών και περιλαμβάνονται στα γνωστά σχολικά ανθολόγια ούτε θέτει ως προτεραιότητα τη διδασκαλία συγκεκριμένων κειμένων. Είναι ανοικτό ως προς τα κείμενα, δηλαδή προτείνει είδη κειμένων, κατάλληλων να εξυπηρετήσουν τους σκοπούς και τις επιδιωκόμενες δεξιότητες κάθε διδακτικής ενότητας, αλλά επιτρέπει και συστήνει την επιλογή των συγκεκριμένων κειμένων που θα αναγνωστούν στην τάξη να την κάνει ο εκπαιδευτικός με τους μαθητές του, έτσι ώστε να ανταποκρίνονται στο αναγνωστικό επίπεδο, στα ενδιαφέροντα και στις δυνατότητες των μαθητών της κάθε τάξης» (Οδηγός για τον Εκπαιδευτικό: 6).

2. Αποσύνδεση της διδασκαλίας της λογοτεχνίας αποκλειστικά των σκοπών της ηθικής, εθνικής και αισθητικής διαπαιδαγώγησης καθώς και των γλωσσικών δεξιοτήτων του παιδιού/ σύνδεση σχολείου με πραγματική ζωή και καλλιέργεια των κοινωνικών δεξιοτήτων: Αναφέρεται χαρακτηριστικά: «Οι διδακτικές ενότητες αφορούν σε κρίσιμα ζητήματα της καθημερινής ζωής, σε καταστάσεις που βιώνουν τα παιδιά στην καθημερινότητά τους» (Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών: 115). Στον Οδηγό του Εκπαιδευτικού τονίζεται: «Βασικός σκοπός της διδασκαλίας της λογοτεχνίας είναι: “η κριτική αγωγή στο σύγχρονο πολιτισμό”. Με τη φράση αυτή επιδιώκουμε να τονίσουμε πως αφετηρία μας είναι το παρόν, τα προβλήματα και τα χαρακτηριστικά του σύγχρονου, περίπλοκου και δυσνόητου κόσμου. Να αναδείξουμε τη λογοτεχνία ως ένα σύνθετο πολιτισμικό φαινόμενο το οποίο χαρακτηρίζεται από την ιστορικότητα του συγγραφέα, του κειμένου αλλά και των αναγνωστών του, εκπαιδευτικών και μαθητών». (Οδηγός για τον Εκπαιδευτικό: 4). Τέλος στις Δραστηριότητες και στο Εκπαιδευτικό Υλικό για την κάθε Θεματική Ενότητα της κάθε τάξης, σημαντικό μέρος έχουν και οι ποικίλες εξωγλωσσικές προτάσεις-δραστηριότητες που προτείνονται οι οποίες εκτός από την προφορική και γραπτή γλώσσα χρησιμοποιούν πρακτικές και από άλλες τέχνες όπως είναι η μουσική, το θέατρο, η ζωγραφική, το video γεγονός αξιοσημείωτο και βοηθητικό για τους μαθητές που δεν διαθέτουν επαρκές γλωσσικό κεφάλαιο εξ' αιτίας της εθνικότητάς τους ώστε να έχουν ένα πιο ενεργητικό ρόλο στο μάθημα.

3. Πολυπρισματικές Διδακτικές Θεματικές Ενότητες: Η κάθε διδακτική ενότητα έχει χρονική διάρκεια τριών μηνών (12 βδομάδες/διδακτικές ώρες + 8 ώρες Διαθεματικότητα) οι οποίες λειτουργούν ως παραδείγματα παρέχοντας μια σχετική αυτονομία επιλογής και δράσης στον εκπαιδευτικό. Το κεντρικό θέμα είναι ίδιο για όλα τα παιδιά της ίδιας τάξης ανά την Ελλάδα όμως το περιεχόμενο (για παράδειγμα πηγές, κείμενα, οπτικοακουστικό υλικό), ο τρόπος ενασχόλησης (για παράδειγμα μετωπική διδασκαλία, αφήγηση, ομαδοσυνεργατικές ασκήσεις, βιωματικές μέθοδοι), το επίπεδο (για παράδειγμα προσέγγιση, γνωριμία, εμπάθυνση, κριτική) του κάθε μαθήματος εξαρτάται από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της τάξης στην οποία διδάσκεται το μάθημα (για παράδειγμα τόπος, σύνθεση, φυσιογνωμία, ιδιοσυγκρασία, ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της τάξης)

4. Ισορροπία ανάμεσα στην απόκτηση αυτογνωσίας και ετερογνωσίας: Εξετάζοντας τις προτεινόμενες Θεματικές Ενότητες (τρεις για κάθε τάξη από τη Β' μέχρι την ΣΤ') διαπιστώνουμε ότι είναι μοιρασμένες: τρεις ως προς την απόκτηση «Αυτογνωσίας»: «Φυσικό Περιβάλλον» (Β' τάξη), «Οικογένεια» (Β' τάξη) και «Ο τόπος μου» (Στ' τάξη) και τρεις ως προς την απόκτηση της «Ετερογνωσίας»: «Ταξίδι» (Γ' τάξη), «Ο ξένος» (Στ' τάξη) και «Ιστορίες άλλων λαών» (Δ' τάξη).

5. Γνώση της κατασκευής των πολιτισμικών αξιών και η κριτική συνδιαλλαγή τους: Τονίζεται χαρακτηριστικά: «Στόχος είναι οι μαθητές να εντοπίζουν και να αναγνωρίζουν τις αξίες και τις ιδέες που ενυπάρχουν στα λογοτεχνικά κείμενα. Να κατανοήσουν ότι οι πολιτισμικές αξίες σχετίζονται με το χώρο, το χρόνο και την κοινωνική ομάδα που τις παράγει, είναι επομένως προσδιορισμένες ιστορικά, γεγονός που δικαιολογεί τη σχετικότητα αλλά και την ποικιλία τους. Να διερευνούν την ιστορικότητά τους και να τοποθετούνται κριτικά απέναντι σε αυτές».(Οδηγός για τον Εκπαιδευτικό: 5)

6. Μαθητοκεντρικός τρόπος διδασκαλίας: Στον Οδηγό για τον Εκπαιδευτικό σημειώνεται: «Δεν διδάσκουμε απρόσωπα το εκάστοτε λογοτεχνικό κείμενο. Διδάσκουμε τον μαθητή με την υποκειμενικότητά του, δηλαδή, την κοινωνική του προέλευση, το μορφωτικό επίπεδο της οικογένειάς του, τη θρησκευτική και εθνική του ταυτότητα, το φύλο και τα ιδιαίτερα προβλήματά του.» (Οδηγός για τον Εκπαιδευτικό: 6)

7. Προωθεί τη συμμετοχή και την αλληλενέργεια των μαθητών: Συνάδει με τις αρχές της ομαδοσυνεργατικής διδασκαλίας π.χ. παρουσίαση βιβλίου από ομάδα μαθητών και της μεθόδου σχεδίου εργασίας (project) [Πριν την Ανάγνωση-Φάση Κυρίως Ανάγνωσης- Μετά τη Ανάγνωση] παρέχοντας αναλυτικές οδηγίες και διδακτικά παραδείγματα για την υλοποίησή τους.

Ενδεικτικές Διαπολιτισμικές Αναφορές μέσα από το Π.Σ. του Δημοτικού για το Μάθημα της Λογοτεχνίας.

Εξετάζοντας τους Πίνακες των Νέων Πιλοτικών Προγραμμάτων Σπουδών όπως αυτοί διαιρούνται ανά τάξη και θεματική ενότητα σε Σκοποθεσία, Δεξιότητες, Περιεχόμενο, Δραστηριότητες και Εκπαιδευτικό Υλικό, εντοπίζονται σημεία στις δυο πρώτες κατηγορίες τα οποία συνδέονται με τη θεωρία της Διαπολιτισμικής Αγωγής και τη θέση που μπορεί να έχει μέσα σε αυτή το μάθημα της Λογοτεχνίας. Το πολιτισμικό κεφάλαιο των μαθητών τίθεται στο επίκεντρο και προτείνονται δραστηριότητες ενεργοποίησής του (π.χ. συλλογή οικογενειακών φωτογραφιών, συγγραφή προσωπικής ιστορίας με μια εμπειρία παιχνιδιού, κατασκευή οικογενειακών δέντρων με έμφαση στις μετακινήσεις, τον τόπο γέννησης, ζωής και θανάτου, πλαισιωμένα από αφηγήσεις από τους ξένους μετανάστες συγγενείς). Επιδιώκεται, επίσης, η καλλιέργεια της ενσυναίσθησης των παιδιών (π.χ. «Να διαμορφώσουν την ατομική και συλλογική τους ταυτότητα μέσα από την γνωριμία με τον άλλο», «Να προσεγγίσουν τους άλλους τρόπους ζωής μέσα από την εμπειρία και την οπτική των ανθρώπων που βιώνουν τον άλλο πολιτισμό», «Να κατανοήσουν ότι ο ξένος δεν είναι κάποια εγγενής ιδιότητα αλλά επίκτητη. Ο καθένας μπορεί κάποια στιγμή να γίνει ξένος»). Καλλιεργείται, τέλος ο σεβασμός, η ανοχή στη διαφορετικότητα και η ανατροπή των στερεοτύπων είτε ως σκοποθεσία (π.χ. «Να αντιληφθούν ότι το ταξίδι μας φέρνει σε επαφή με τον ξένο, μας βοηθά να άρουμε τις προκαταλήψεις και τα στερεότυπα και να συμφιλιωθούμε με την έννοια της ετερότητας», «Να κατανοήσουν πως τα στερεότυπα για διαφορετικές φυλετικές και πολιτισμικές ομάδες προκύπτουν από την απομόνωση και την άγνοια του «άλλου» τρόπου ζωής») είτε ως δραστηριότητες (π.χ. σύγκριση ηθών και εθίμων διαφορετικών λαών, συλλογή υλικού και πληροφοριών για διάφορους τόπους, χώρες και εποχές αξιοποιώντας τις γεωγραφικές και ιστορικές τους γνώσεις). Ακολουθούν αυτούσια τα χωρία από τις ενότητες:

B' Δημοτικού: Ενότητα «Οικογένεια»

Σκοποθεσία:

- Να συνδέσουν τα προβλήματα της σύγχρονης οικογένειας με τα κοινωνικά προβλήματα.
- Να αντιληφθούν οι μαθητές πώς οι ρόλοι μέσα στη οικογένεια διαφοροποιούνται ανάλογα με το χρόνο, το χώρο και τις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες της οικογένειας.

Δραστηριότητες:

- Συλλογή οικογενειακών φωτογραφιών
- Δημιουργία και προβολή λευκωμάτων

-Συνεντεύξεις με ενήλικες για τα βιώματά τους από την παιδική ηλικία

Γ' Δημοτικού: Ενότητα «Ταξίδι»

Σκοποθεσία

- Να γνωρίσουν άλλους πολιτισμούς
- Να αντιληφθούν ότι το ταξίδι μας φέρνει σε επαφή με τον ξένο, μας βοηθά να άρουμε τις προκαταλήψεις και τα στερεότυπα και να συμφιλωθούμε με την έννοια της ετερότητας
- Να διαμορφώσουν την ατομική και συλλογική τους ταυτότητα μέσα από την γνωριμία με τον άλλο.
- Να συνδέσουν το ταξίδι με ιστορικές παραμέτρους (πόλεμος, προσφυγιά).

Δραστηριότητες:

- Να υιοθετήσουν το ρόλο του ήρωα γράφοντας ημερολόγιο ή στέλνοντας ανταποκρίσεις και κάρτες και γράμματα από τα ταξίδια του.
- Να αφηγηθούν και να ζωγραφίζουν δικά τους πραγματικά ή ονειρικά ταξίδια.
- Να συλλέξουν υλικό πληροφορίες και υλικό για διάφορους τόπους, χώρες και εποχές αξιοποιώντας τις γεωγραφικές και ιστορικές τους γνώσεις.

Δ' Δημοτικού: Ενότητα «Το παιχνίδι»

Σκοποθεσία

- Να κατανοήσουν οι μαθητές ότι το παιχνίδι εκτός από μια παιδική εμπειρία είναι μια καθολική ανθρώπινη, πολιτισμική πρακτική, της οποίας η μορφή καθορίζεται από την κάθε κουλτούρα.
- Να επεξεργαστούν τα προσωπικά τους βιώματα από τα δικά τους παιχνίδια

Δραστηριότητες:

- Συνεντεύξεις από ενήλικες σχετικά με τα παιχνίδια που έπαιζαν στην παιδική τους ηλικία.
- Συγγραφή προσωπικής ιστορίας με μια εμπειρία παιχνιδιού.
- Δημιουργία καταλόγου με τα παιχνίδια που παίζουν τώρα τα παιδιά.
- Επινόηση ενός ομαδικού παιχνιδιού.
- Φωτογραφίες από παιχνίδια παιδιών από όλο τον κόσμο

Δ' Δημοτικού: Ενότητα «Ιστορίες άλλων λαών»

Σκοποθεσία

- Να κατανοήσουν οι μαθητές πως κάθε τόπος έχει έναν συνολικό τρόπο ζωής, έναν δικό του πολιτισμό.
- Να προσεγγίσουν τους άλλους τρόπους ζωής μέσα από την εμπειρία και την οπτική των ανθρώπων που βιώνουν τον άλλο πολιτισμό.
- Να κατανοήσουν και πως στον ίδιο τόπο υπάρχουν στοιχεία πολιτισμικής ανομοιογένειας.
- Να κατανοήσουν πως τα στερεότυπα για διαφορετικές φυλετικές και πολιτισμικές ομάδες προκύπτουν από την απομόνωση και την άγνοια του «άλλου» τρόπου ζωής

Δραστηριότητες:

- Αναζήτηση παραμυθιών, παραδόσεων, μυθών από άλλους λαούς.
- Δραματοποίηση σκηνών της καθημερινής ζωής και τελετών άλλων λαών.
- Σύγκριση ηθών και εθίμων διαφορετικών λαών.
- Δημιουργία ενός “Μικρού Μουσείου” του ανθρώπου μέσα στην τάξη.
- Δημιουργία Παγκόσμιας Ανθολογίας με ιστορίες άλλων λαών.

ΣΤ' Δημοτικού: Ενότητα «Ο ξένος»

Σκοποθεσία

- Να αντιληφθούν την παρουσία του ξένου σε κάθε κοινωνία και σε κάθε εποχή.
- Να κατανοήσουν ότι ο ξένος δεν είναι κάποια εγγενής ιδιότητα αλλά επίκτητη. Ο καθένας μπορεί κάποια στιγμή να γίνει ξένος.
- Να συνδέσουν την έννοια του ξένου με έννοιες όπως ξеноφοβία, ρατσισμός, εθνικισμός και κοινωνικές συνθήκες όπως πόλεμος, προσφυγιά, περιθωριοποίηση.

-Να ευαισθητοποιηθούν και να καλλιεργήσουν την ανοχή και την κατανόηση για τον ξένο και την ετερότητα.

Δραστηριότητες:

-Κατασκευή οικογενειακών δέντρων με έμφαση στις μετακινήσεις, τον τόπο γέννησης, ζωής και θανάτου, πλαισιωμένα από αφηγήσεις από τους ξένους μετανάστες συγγενείς.

-Ανάγνωση μη λογοτεχνικών κειμένων για τον ξένο (εφημερίδες, ιστορικά, επιστημονικά) με πληροφορίες για τη ζωή των ξένων, τον τρόπο ζωής τους, και σύγκριση της εικόνας που προκύπτει με εκείνη στο λογοτεχνικό κείμενο.

-Φωτογραφικά λευκώματα με θέμα την προσφυγιά.

-Εφημερίδες σύγχρονες και παλιές με θεματολογία ανάλογη.

Προβληματισμοί

Από την ανασκόπηση της σκοποθεσίας και των πινάκων των Πιλοτικών Προγραμμάτων αναδύονται όμως και ορισμένοι προβληματισμοί. Συγκεκριμένα:

1. Διαφάνεται μια υποβάθμιση της αισθητικής προσέγγισης της Λογοτεχνίας: Βασικός σκοπός της διδασκαλίας της λογοτεχνίας, όπως τονίζεται είναι «η κριτική αγωγή στο σύγχρονο πολιτισμό». Αναφέρεται χαρακτηριστικά στον «Οδηγό για τον Εκπαιδευτικό»: «Με τη φράση αυτή επιδιώκουμε να τονίσουμε πως αφετηρία μας είναι το παρόν, τα προβλήματα και τα χαρακτηριστικά του σύγχρονου, περίπλοκου και δυσνόητου κόσμου. Να αναδείξουμε τη λογοτεχνία ως ένα σύνθετο πολιτισμικό φαινόμενο το οποίο χαρακτηρίζεται από την ιστορικότητα του συγγραφέα, του κειμένου αλλά και των αναγνωστών του, εκπαιδευτικών και μαθητικού κοινού. Ένα φαινόμενο το οποίο έχει σημαντική θέση στη ζωή μας, γιατί μας δίνει εργαλεία να κατανοήσουμε τον κόσμο και να συγκροτήσουμε την υποκειμενικότητά μας. Να θέσουμε ως πρωταρχική αξία του μαθήματος την κριτική στάση απέναντι στις πολιτισμικές παραδόσεις, τις αξίες και τα μηνύματα από όπου κι αν προέρχονται» (Οδηγός για τον Εκπαιδευτικό: 4). Συνεπώς «προτείνεται επιμόνως, και δίκαια, η σύνδεση των λογοτεχνικών φαινομένων και έργων με την εποχή τους, όπως συνέβαινε και στα προηγούμενα προγράμματα σπουδών. Μόνο που εδώ διέρχεται μέσα από το αίτημα μιας κοινωνιολογικής προσέγγισης της λογοτεχνίας – που έλκει την απώτατη καταγωγή από εκλαϊκεύσεις της φαινομενολογίας και την απώτερη από θεωρίες αναγνωστικές ή «αναγνωστικής ανταπόκρισης», και είναι ούτως ή άλλως ερευνητικά πολύτιμη, παραμένοντας όμως στο έπακρο μερική και βοηθητική για την φιλολογική εργασία ως σύνολο, και για την ειδική διδακτική ακόμα περισσότερο» (Πτολεμαίου, 2012).

2. Το προτεινόμενο εκπαιδευτικό υλικό προέρχεται από την ελληνική και ευρωπαϊκή Λογοτεχνία: Ενώ δηλώνεται ότι ένας από τους βασικούς σκοπούς της διδασκαλίας του μαθήματος είναι η «...αναγνώριση των πολιτισμικών στοιχείων που υπάρχουν σε κάθε κείμενο και προσδιορισμός της ιστορικότητάς του...» εξετάζοντας το προτεινόμενο εκπαιδευτικό υλικό διαφαίνεται μια προσήλωση στον κανόνα της «Δυτικής» Λογοτεχνίας αποκλείοντας έτσι τόσο τα λογοτεχνικά κείμενα εκτός του «Κανόνα» [σύμφωνα με τον όρο «Δυτικός Κανόνας» που καθιέρωσε ο Χάρολντ Μπλουμ] κυρίως όμως της δυνατότητας των μαθητών, που δεν προέρχονται από τη «Δύση», να αναγνωρίσουν το πολιτισμικό τους κεφάλαιο μέσα σε αυτά τα κείμενα και να προσδιορίσουν την ιστορικότητα τόσο των κειμένων όσο και τη δική τους.

3. Δεν προβλέπεται στο επίσημο αλλά και προτεινόμενο εκπαιδευτικό υλικό η χρήση δίγλωσσων λογοτεχνικών βιβλίων: Ενώ μέσα στα Νέα Πιλοτικά Προγράμματα διαβάζουμε ότι: «συχνά τα παιδιά δεν διαβάζουν γιατί δεν ξέρουν τι αναζητούν μέσα από την ανάγνωση», «στόχος είναι η απόκτηση μέσα από τη λογοτεχνία πολλαπλών γλωσσικών εμπειριών», «το σχολείο έχει μεγάλη σημασία να ζητά από τους μαθητές να διαβάζουν μεγαλύτερα κείμενα στο σπίτι τους» εντούτοις δεν γίνεται καμία αναφορά στη δημιουργική αξιοποίηση των δίγλωσσων λογοτεχνικών βιβλίων των οποίων η παρουσία σε επίπεδο διδασκαλίας, κατανόησης κειμένου και εκμάθησης λεξιλογίου

είναι εκπαιδευτικά ωφέλιμη. Πουθενά, λοιπόν, μέσα στα Νέα Πιλοτικά Προγράμματα δεν γίνεται αναφορά στη σημασία της μητρικής γλώσσας ως βασικής και αναγκαίας προϋπόθεσης της συνολικής ψυχικής ανάπτυξης του παιδιού της κοινωνικοποίησης του, της συναισθηματικής, της διανοητικής και κοινωνικής του ανάπτυξης όπως αυτή μπορεί να αξιοποιηθεί στα πλαίσια του μαθήματος «Λογοτεχνίας».

4. Μετριάζεται η αξία της «λογοτεχνικής γλώσσας»: Η λογοτεχνική γραφή ως γραφή που αποκλίνει από τη συνηθισμένη χρήση της γλώσσας όπως υποστήριζαν οι Ρώσοι φορμαλιστές θεωρώντας χαρακτηριστικό της λογοτεχνικότητας την ιδιαίτερη οργάνωση της γλώσσας με άλλα λόγια ότι «ο λογοτέχνης με τη χρήση διαφόρων «τεχνασμάτων» «παραμόρφωσε» τη συμβατική γλώσσα, η οποία γινόταν «ανοίκεια» -εξού και η περιώνυμη "ανοικείωση", στην οποία οι οπαδοί του κλάδου συμπύκνωναν τη λογοτεχνικότητα της λογοτεχνίας» (Eagleton, 1987: 25) δεν φαίνεται να έχει ιδιαίτερη βαρύτητα σε αυτά τα Νέα Πιλοτικά Αναλυτικά Προγράμματα. Απουσιάζουν, συνεπώς, οι αναφορές για την «συγκινησιακή χρήση της γλώσσας», για το ρόλο της στη διαμόρφωση του λογοτεχνικού μηνύματος για την αξία της πολυσημίας της κ.ά. Η ρητή αναφορά μέσα στον «Οδηγό» ότι: «δεν διδάσκουμε απρόσωπα το εκάστοτε λογοτεχνικό κείμενο. Διδάσκουμε τον μαθητή με την υποκειμενικότητά του, δηλαδή την κοινωνική του προέλευση, το μορφωτικό επίπεδο της οικογένειάς του, τη θρησκευτική και εθνική του ταυτότητα, το φύλο και τα ιδιαίτερα προβλήματά του» (Οδηγός για τον Εκπαιδευτικό: 6) εντάσσεται μεν στα πλαίσια του μαθητικεντρικού τρόπου διδασκαλίας ωστόσο ουδετεροποιεί το κείμενο και κυρίως υποβαθμίζει τη σημασία της αυτονομίας ενός λογοτεχνικού κειμένου που δρα ανεξάρτητα τόσο των προθέσεων του συγγραφέα όσο και του αναγνώστη του. Και βεβαίως τίθεται το ερώτημα «πώς διδάσκουμε τον μαθητή με την υποκειμενικότητά του» όταν ο ίδιος ο διδάσκων έχει τη δική του υποκειμενικότητα, το δικό του πολιτισμικό κεφάλαιο και πλην μεμονωμένων εξαιρέσεων ανεπάρκεια γνώσης, αναγνώρισης και αξιοποίησης του πολιτισμικού κεφαλαίου των μαθητών του με διαφορετικές γλωσσικές και πολιτισμικές ιδιαιτερότητες;

Επίλογος

Τα Νέα Πιλοτικά Προγράμματα Σπουδών μολοντί είχε αναγγελθεί ότι θα γενικευτεί η εφαρμογή τους στη σχολική χρονιά 2012-2013, το οποίο και δεν πραγματοποιήθηκε, έχουν ήδη δεχθεί τις πρώτες αντιδράσεις από συλλογικούς εκπαιδευτικούς φορείς (ΕΛΜΕ και σύλλογοι εκπαιδευτικών) τόσο για το Περιεχόμενο των Σπουδών τους (ειδικά ως προς το μάθημα των Θρησκευτικών και των Ξένων Γλωσσών) όσο και για τον τρόπο επιλογής των σχολείων, την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών κ.ά. Στην παρούσα εισήγηση ωστόσο στόχος ήταν να ανιχνευθούν σε ένα πρώτο στάδιο, ανάλυσης περιεχομένου, τα σημεία εκείνα του Προγράμματος Σπουδών για το μάθημα της Λογοτεχνίας στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση που αφορούν τη σύνδεση της Λογοτεχνίας με τις αρχές της Διαπολιτισμικής Αγωγής και να διατυπωθούν ορισμένοι πρώτοι προβληματισμοί προς περαιτέρω συζήτηση οι οποίοι προέκυψαν από αυτή την ανίχνευση.

Βιβλιογραφία

- Αραβανής, Σ. (2005). Το λογοτεχνικό κείμενο ως μέσο εκμάθησης της ελληνικής και ως αγωγός διαπολιτισμικής επικοινωνίας. Στο Παντελής Γεωργογιάννης: *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση-Ελληνικά ως δεύτερη ή ξένη γλώσσα, 8^ο Διεθνές Συνέδριο*, Τόμος III, Πανεπιστήμιο Πατρών, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, ΚΕΔΕΚ, Πάτρα. σ.σ. 318-328.
- Eagleton, T. (1987). *Εισαγωγή στη θεωρία της λογοτεχνίας*. Εισαγωγή-θεώρηση: Δ. Τζιόβας, μετ. Γ. Μαυρωνάς, Αθήνα 1989: Οδυσσέας.
- Jenkins, E. C. & Austin, M.C. (1987), *Literature for children about Asian and Asian Americans*, Greenwood Press: New York.
- Μαράκη, Ε. (2010), Η Λογοτεχνία στη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση: Η περίπτωση του νέου Ανθολογίου των τάξεων Α'-Β' και Γ'-Δ' του Δημοτικού Σχολείου. *Επιστημονικό Βήμα*, τ.13. 11-

121.

- Μιχαλοπούλου- Βέικου, Χ. (1998). Δημιουργώντας διαπολιτισμικές διδακτικές πρακτικές. Η περίπτωση της Λογοτεχνίας, Αθήνα: Σεμινάριο τ.χ. 24, ΠΕΦ.
- Μπλουμ, Χ. (2007). *Ο Δυτικός Κανόνας*. Αθήνα: Gutenberg.
- Οδηγός για τον Εκπαιδευτικό (2011). Πρόγραμμα Σπουδών για τη διδασκαλία της Λογοτεχνίας στην Υποχρεωτική Εκπαίδευση, Νέο Σχολείο, Αθήνα, Τελευταία πρόσβαση 10/2/13 [http://digitalschool.minedu.gov.gr/info/newps ...](http://digitalschool.minedu.gov.gr/info/newps...)
- Πτολεμαίου, Δ. (2012). Ενάντια στην αισιοδοξία. Η Λογοτεχνία σε «Πρόγραμμα Σπουδών» για Μία Σχολική Τάξη. AlfaVita.gr. Τελευταία πρόσβαση 12/2/13: <http://www.alfavita.gr/old/54962>
- Ψηφιακό Σχολείο: Επίσημη ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://digitalschool.minedu.gov.gr/info/newps.php>